ՀՈՂ ԵՎ ՀԱՎԱՏ

Լուսանկարը՝ Գագիկ Հարությունյանի

Մեր հատուկ թղթակիցներ ԻԳՆԱՏ ՄԱՄՅԱՆՆ ու ՍԱՄՎԵԼ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԸ Նոյեմբերյանում

Սև տափաստանից ճեռի հայայքը դարչալ մղվեց մեր բարձր ու կանաչ սարերին` ամայացնելու անտառները, ամլացնելու բերքառատ հողը, դաժան ծխի պես հավիտյան իջնելու ըմբոստ ու խաղաղիկ լեռնագյուղերին: Եվ մենք ահա հինգ տարի դիմագրավում ենք սև հարևանի փորձությանը, և սարաշխալին առաջվա պես մաքուր է ու անմատչելի: Հազար ճեռի հայայք. սարերին ի՞նչ, միայն նրանց պատմությունն է զարդարվում ողբերգական ու վսեմ նորապատումներով: Սարե՞ր, սարեր: Հինգ տարվա սահմանային կռիվներից հետո սարերը (այս էլ ո՞րերորդ անգամ) դարձան առնական ոգու, որչ հիշողության տեղավայրեր: Հարսնաքարի լանջին խփվեց լճկաձորցի Հայրոքը: Օդունդաղի անտառում ընկավ տաշիրցի Յուրան: Քանքլիկի ստորոտում զոհվեց հաղթանակցի Մանվելը: Գիժասարից իջնող ճամփին թշնամու ծուղակն ընկավ ու ջարդվեց միլիցիայի կարգախումբը: Ոսկեպարի թիկնաբարձունքի` անթիվ արկերով բզբզված լանջին նահատակվեցին եղվարդցի Գեղամն ու սասունցիկցի Լյովան.. Ո՞ր մեկը հիշել:

Ավտոմեքենայի դիմապակու միջով ես տեսնում եմ սարերը – թաց ու մշուշոտ, որոնց վրա ցուրտ քամիները ձյունեղեն օրերի իշխանությունն են հաստատում: Մի քանի օր առաջ պայթեցված բենզատարի կմախքը ճամփեզրից հուշում է չուզվել հիշողությունների խորքը. 10 կիլոմետրանոց այս հատվածում ամեն րոպե կարող ես գնդակոծվել: Ոսկեպարի ուղեկալում մեզ կանգնեցնում են:

- Հետագա ճանապարհը գիտե՞ք: Անծանոթ–անտեղյակ գալիս են, մտնում թուրքի գյուղերը, հետո նրանց կյանքի համար մենք ենք պատասխանատու դառնում:

- Գիտենք, լավ գիտենք: Գյուղը ո՞նց է, տղերքը ո՞նց են: - Հարցնում ենք ներքին վախով, թե պատանի զինվորը կասի` իսկ ձեզ համար մեկ չէ՞, այստեղ լինեիք ու ինքներդ տեսնեիք ով ոնց է...

Ոսկեպար: Այս լեռնագյուղի ինքնապաշտպանության հերոսական լեգենդը մի օր պիտի գրվի: - Եվ կենսագիրը պիտի կարողանա՞ ամբողջ խորքով ու բովանդակությամբ վերարտադրել հատկապես 1991 թ. մայիսի 5-8-ի ոսկեպարյան իրադարձությունները, երբ գյուղը զենքը հանձնելու հրամանի ներքո շրջապատված էր տանկերով և խոշտանգվում էր երկընտրանքի մեջ: Պիտի կարողանա՞ պատմել ինքնապաշտպանների հրեղեն ոգու մասին, որում պիտի առանձնանա Մախսուդյան եղբայրների ընդօրինակելի պատումը: Չգիտեմ: Պարտադրյալ պատերազմն առայժմ շարունակվում է, արծվի աչքերով պատանի զինվորն ասաց` երկու օր է Կոթիին խփում են: Կոթիի պատմությունն էլ պիտի գրվի, Բարեկամավանինն ու Դովեղինն էլ, Ոսկեվանինն ու Բաղանիսինն էլ, շրջկենտրոնինն ու Բերդավանինն էլ: 150 կիլոմետր սահմանային տարածքին առնչվող բոլոր բնակավայրերի պատմությունը պիտի գրվի: Նոյեմբերյանը գրեթե չունի թշնամու արկերից ապահովագրված տարածքներ և, ինչպես Տավուշում ու Կրասնոսելսկում, Գորիսում ու Կապանում, այստեղ էլ մարդը պիտի կարողանա խաղաղ աշխատանքը զուգահեռել միշտ սպասվող հրետակոծության վտանգին: Եվ կարողանում է: Թշնամին հարևանի հետ պատգամախոսական հարյուրավոր հանդիպումներից հետո վերջնականապես համոզվեց, որ նրան կարելի է բան հասկացնել միայն վրիժառության սարսափ ներշնչելով: Այսինքն սահմանային տարածքների ամուր պաշտպանվածությամբ` պատրաստ ամեն ոտնձգության դեմ առավելագույն պատասխանի: Այստեղ ապրելու, այսպես ապրելու համար երկու բան է հարկավոր` հող և հավատ: Իսկ այդ երկուսը պաշտպանվում են զենքով:

Շրջկենտրոնը երկու անգամ ուժեղ հրետակոծության է ենթարկվել: Առաջին անգամը` 11 զոհ, բոլորն էլ աշխատանքից տուն վերադարձող խաղաղ մարդիկ: Երկրորդ հրետակոծությունից հետո վեց զոհ հուղարկավորեցին, որոնցից հինգը նույն ընտանիքի անդամներ էին: Ծանր, զարհուրելի այդ օրերին շրջանը կրկին ու կրկին համոզվեց, որ իրեն կարող է ապավեն լինել միայն ազգային ուժեղ և օրինավոր բանակը: Վաշտ կար, կռվողներ կային, բայց բոլորն ու ամեն ինչ միասին դեռևս հեռու էին բանակ կոչվող բարձր հասկացությունից: Իրար հաջորդած մի քանի պարետները ցուցաբերած վարք ու բարքով տարօրինակ հիշողություններ թողեցին: Նրանք անտանելի հաջողության հասան հատկապես... պետական հիմնարկների ավտոմեքենաներն առգրավելու ոչ առանձնապես հերոսական գործում: Նշենք, որ միայն շրջանային հիվանդանոցից պարետատունը վեց ավտոմեքենա էր առևանգել` մոտ տասը մարդու զրկելով աշխատանք–աշխատավարձից, և քանի՞–քանի հիվանդի` բժշկական օգնություն ստանալու հնարավորությունից: Բայց լուրջ, օրինական բանակի կայացումն անկասելի էր, և հիմա, թեև բացթողումներով ու թերացումներով, այն կա, գործում է: Եւ գնում ենք սահմանամերձ շրջան` հանդիպելու զինվոր տղաներին, աշխատավոր մարդկանց, լսելու և պատմելու նրանց հոգսերի մասին:

Փոքրիկ երկխոսություն
Շրջխորհրդի գործկոմի նախագահ ՎԱՍԻԼ ՉԻԼԻՆԳԱՐՅԱՆԻ հետ

- Ժամանակին ցավով մտածում էինք, թե հրետակոծվող սահմանային տարածքներից ժողովուրդն անխուսափելիորեն կհեռանա երկրի խորքերը կամ կթողնի հանրապետությունը` լքելով տուն ու տեղ, հող ու հիշատակ: Գնացողներ շատ եղան, բայց հիմնականում.. ոչ սահմանային տարածքներից: Ինչպե՞ս հասկանալ:

- Շատ պարզ: Ավեր ու արյուն տեսած սահմանային գոտու բնակիչը առավել լավ է պատկերացնում վտանգված հայրենու գինը: Լինել–չլինելու հնամյա խնդիրը նրա համար վաղուց երկրորդական է դարձրել առօրյա–առօրյական ամեն տրտունջ: Նրա` այսինքն ազգային արժանապատվություն ունեցող հայ մարդու, որին վիճակված է ծնվել ու կյանքն ապրել սահմանի վրա: Ովքե՞ր են հեռանում: Նրանք, ում համար բարեկեցությունն ապահովելուց ավելի բարձր ոչինչ չկա: Ուզում եք մեղադրեք, ուզում եք` ոչ, դա նրանց բնավ չի հետաքրքրում:

- Վերջերս հանրապետական մի հավաքում պետնախարար Վազգեն Սարգսյանը քննադատեց շրջանում տիրող զինվորական–բանակային կարգուկանոնը: Նա վիճակը պարզապես համարեց անտանելի...

- Շատ ճիշտ էր պետնախարարի քննադատությունը, այստեղ չկա բանակ` այն իմաստով, ինչ իմաստով ընկալում ենք այն: Եղած հնարավորությունների մեծ մասը տրամադրում ենք զինվորական զումարտակին, որպեսզի կարողանան կարգուկանոն ստեղծել, զինվոր պահել, պետականորեն սահման հսկել: Բայց զորանոցներում ուղղակի տնավարություն է, անկարգություն...

- Երեկ մենք եղանք Դովեղի ուղեկալում և տպավորությունը վատ չէր:

- Խաբուսիկ է դա: Մի կերպ կարգավորած մի ցուցադրական զորանոց չի կարող ամբողջի պատկերը տալ: Իսկ ամբողջի պատկերն ուրախացնող չէ: Զորանոցները (եթե դրանք կարելի է կոչել այդ բառով) չունեն բաղնիք, լվացքատուն, էլ չեմ խոսում զինվորական գործի համար առավել առաջնային բաների մասին:

- Այսինքն շրջանում տեղակայված զինվորական միավորումը իր սոցիալական ու բարոյաքաղաքական պատրաստականության ներկա վիճակով առայժմ իրավունք չունի համարվելու այն ուժը, որը կոչված է պետական սահման պահպանելու:

- Այո, այդպես է: Իսկ սահմանի համալիր պահպանության գործում կան նաև ուրիշ արգելքներ:

- Ամենակոնկրետ օրինակը..

- Տագնապի պահին հաճախ ես իմ կողքին չեմ տեսնում այն անձանց, ովքեր առաջինը պետք է ելնեն վտանգի դեմ: ՆԳ տարածաշրջանային վարչության ղեկավարները տեղյակ չեն, շրջանի միլպետը տեղյակ չէ, զինկոմը տեղյակ չէ...

- Կարող եք էլի շարունակել: Պարզ է: Դրանք այն մարդիկ են, ովքեր շրջանի տարածքից իրավունք ունեն բացակայելու միայն առանձին դեպքերում, հատուկ թույլտվությամբ...

- Բայց նրանց բոլորի ընտանիքները այլ վայրերում են և, բնականաբար, չեն կարող երկարատև ներկայությամբ լիարժեքորեն ծառայել իրենց գործին:

Կամոն եւ մյուս տղերքը

- Շնորհակալ ենք բոլորից, ովքեր մեր ծանր պահերին մեզ հետ ելան թշնամու դեմ, պաշտպանեցին ալեկոծ պատմություն ունեցող մեր գյուղը: Կգան խաղաղ ժամանակներ, և մենք կասենք նրանց մեր հոգու խոսքը: Բայց ամեն բնակավայր պետք է պաշտպանվի նախ ինքն իրենով, չպետք է սպասի, թե երբ ու որտեղից կգան իրեն օգնության: Այո, մեր սահմաններն այսօր պաշտպանվում են պետականորեն, սակայն դա չի թեթևացնում տվյալ տարածքում ապրող տղամարդկանց արժանապատիվ պարտքը, որն է` թողնել երեկվա զբաղմունքները և զինվորություն անել դիրքերում...

Արև–անձրևից կոշտացած, քամահար դեմքով երիտասարդը Կոթի գյուղացի Մարտիկ Հարությունյանն է: Պարտադրյալ այս պատերազմի առաջին օրերին նրանք չորսով էին, հիմա երեքն են` Կամոն չկա: Անցյալ աշնանը, ձյունախռիվ մի օր, հրազենների համազարկի ներքո տղերքը հողին հանձնեցին իրենց խիզախ ընկերոջը` Կամո Խաչիկյանին, որի կյանքն ու գործն անցավ լեռնագյուղի լեգենդների շարքը:

Վառելանյութ չկար, չկարողացանք Կոթիի դիրքերը հասնել, հանդիպել Մելիքին, Վարդանին, Դավթին, մյուս տղերքին: Մարտիկին մի քանի ընկերների հետ տեսանք շրջանային հիվանդանոցում: Վիրավորներ էին բերել: Եվ նա ամբողջացրեց Կամո Խաչիկյանի մասին մեր իմացածը:

... Ս. Սարգիս եկեղեցին կանգնած է մի վայրում, որը ժամանակին անվիճելիորեն մեր տարածքն է եղել, հետո ինչ–որ ղեկավարների «սթափ հայրենասիրությամբ» հայտնվել է ադրբեջանական ենթակայության տակ: Եվ մի առավոտ Կոթին վիրավորանքից մռնչալով տեսավ, որ ս. Սարգսի գմբեթի վրա կիսալուսնով դրոշ է բարձրացվել: Իրիկնամուտին տղերքը երկու փոքր խմբերով, աջ ու ձախ կողմերից, մոտեցան սրբավայրին: Հաջորդ առավոտը բացվեց առանց թուրքական դրոշի «հաղթական ծփանքի»: Իսկ կիսալուսնի պատկեր կրող փալասով տղերքը ցեխոտված կոշիկներն էին մաքրում: Կամո Խաչիկյանն էր բարձրացել գմբեթ, իջեցրել այն: Կամո Խաչիկյանը` 29–ամյա այն երիտասարդը, որ թշնամու

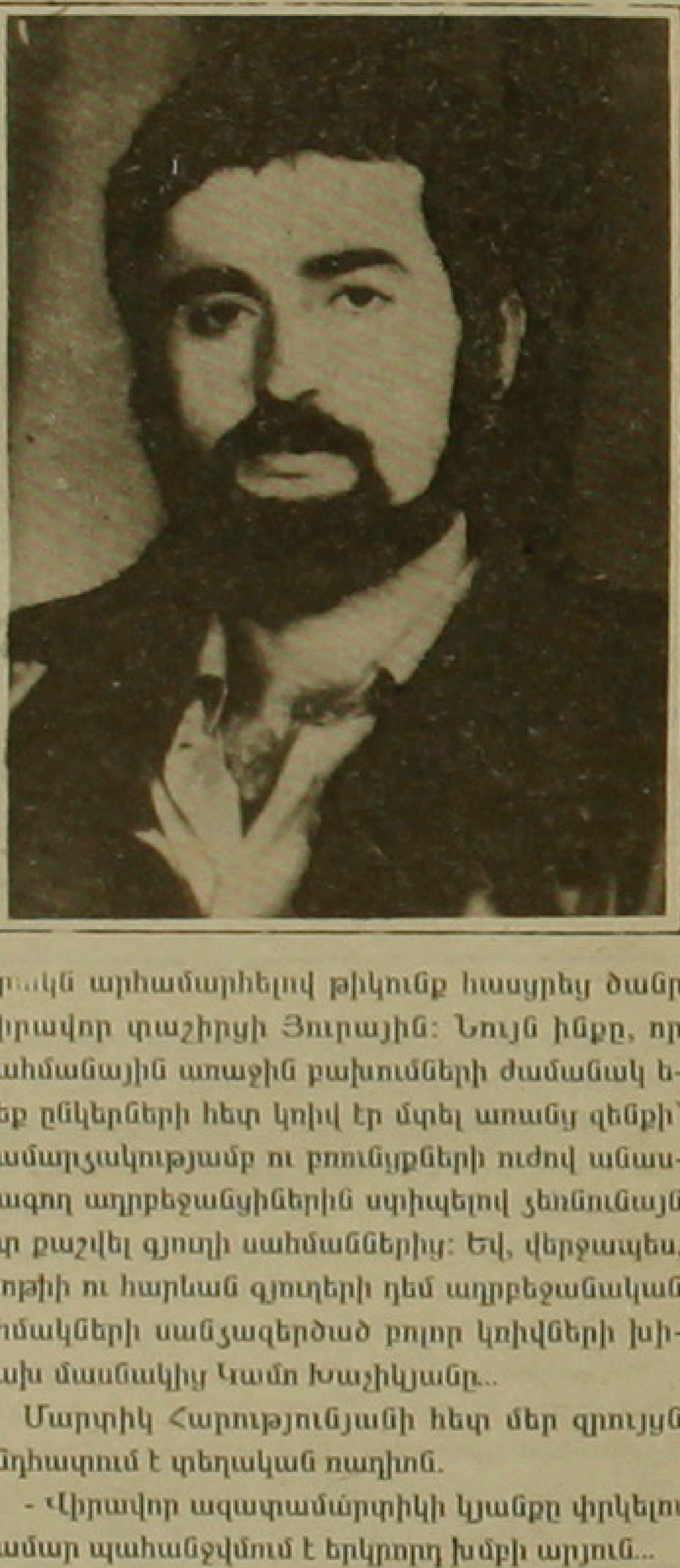

կրակն արհամարհելով թիկունք հասցրեց ծանր վիրավոր տաշիրցի Յուրային: Նույն ինքը, որ սահմանային առաջին բախումների ժամանակ եղբոր ընկերների հետ կռիվ էր մտել առանց զենքի` համարձակությամբ ու բռունցքների ուժով անասնացող ադրբեջանցիներին ստիպելով ձեռնունայն ետ քաշվել գյուղի սահմաններից: Եվ, վերջապես, Կոթիի ու հարևան գյուղերի դեմ ադրբեջանական ոհմակների սանձազերծած բոլոր կռիվների խիզախ մասնակից Կամո Խաչիկյանը..

Մարտիկ Հարությունյանի հետ մեր զրույցն ընդհատում է տեղական ռադիոն.

- Վիրավոր ազատամարտիկի կյանքը փրկելու համար պահանջվում է երկրորդ խմբի արյուն...

Ռադիոյի նման դիմումները վաղուց սովորական են դարձել նոյեմբերյանցիների համար, և երակն ասեղին պարզող ոչ ոք չի մտածում իր արարքը տեղավորել անձնվիրության որևէ շրջանակում: Ոչ էլ իրենք` բժիշկներն են ծանր պայքարից հետո վիրահատարանից ելնում երախտիքի ու գոհունակության ակնկալիքով, որոնց, անկասկած, արժանի են: Բժշկական գիտությունների թեկնածու Հենրիկ Հարությունյանի, Գուրգեն Փարսադանյանի, նույնպես վիրաբույժ, գլխավոր բժիշկ Սպարտակ Սահակյանի, անեսթեզոլոգ Արմեն Բարսեղյանի և այլոց ծառայությունը հարազատ ժողովրդին բացարձակ ինքնանվիրաբերում է: Անքուն գիշերների նրանց տառապանքը բնավ չի զիջում առաջին գծում կռվող զինվորի առաքինությանը:

... Երկրորդ խմբի արյուն ճարվեց: Բժիշկներն ասացին, որ Կոթի գյուղացի ազատամարտիկը կապրի: Եւ տղերքը կրկին ուղևորվեցին սարերը, որտեղ դարանակալ թշնամին է, նրան դիմագրավելու իրենց հավերժական պարտքը, Կամոյի և մյուս զոհված տղերքի սրբազան հիշատակները:

(Շարունակությունը 7-րդ էջում)

ՀՈՂ ԵՎ ՀԱՎԱՏ

(Սկիզբը 4-րդ էջում)

Կամավորները

«Արքիմեդ էլ լինես,
պետք է դառնաս զինվոր»:
Դ. ՍԵՒԱԿ

- Պարոն հրամանատար, իմ հերթապահության ժամանակ պատահար տեղի չի ունեցել: Թշնամու դիրքերում շարժում չի նկատվել: Երկուսից կրակոցներ չեն եղել: Զեկուցող՝ կրտսեր սերժանտ Քոչարյան:

Սերժանտը դասն անգիր սերտած աշակերտի նման մի շնչով վերջացնելով զեկույցը, ականջը հրամանի՝ արյանացավ ուղեկալի հրամանատար, լեյտենանտ Սոս Բուդաղյանի առջև:

- Քոչարյա՛ն, ընդունիր հյուրերին, «Հայ զինվոր» թերթի աշխատակիցներն են՝ զինվորական լրագրողներ:

Այսպես սկսվեց ծանոթությունը մեր և Դովեղի ուղեկալի կրտսեր սերժանտ Սամվել Քոչարյանի միջև:

- Գնանք բլինդաժ, փղաների մոտ: Կարծում եմ չեր գրույցն այնտե՞ղ ավելի լավ կստացվի: Հետո ձեզ կուղեկցեմ դիրքերը, կլինեք պահակակետերում, որտեղից նույնիսկ անզեն աչքով պարզորոշ կտեսնեք ամեն ինչ:

Քայլեցինք դեպի բլինդաժ: Մուտքից քիչ ձախ, մի մեծ հողաթմբի մոտ զինվորներից մի քանիսը, որ նոր էին վերադարձել վերակարգից, խարույկի շուրջը սառած ձեռքերն էին տաքացնում: Մթնշաղի մեջ երևում էին կրակի ցոլքերից լուսավորված զինվորների հոգնած ու կարոտած դեմքերը: Ցուրտ էր, ատամները սառել–կպել էին երկնքին: Արդեն զգացվում էր մոտալուտ ձմռան շունչը:

- Տղե՛րք, այսօր ընթրիքին պատիվ ունենք հրամանատարի բերած ճաշն ուտելու, – զինակիցներին մոտեցավ Սամվելը և կրակից ճաքճքած ձեռքերը շփելով, դիմեց ինձ:

– Էս զզվելի ցուրտը, որ մտավ ոսկորներիդ մեջ, կորած ես:

- Բայց ինչու՞ եք այդքան թեթև հագնվել, ամառն այլևս հետ չեք բերի, – թեթև հանդիմանում եմ ես:

Իսկ նա անտարբերությամբ թոթվեց ուսերն ու մտավ բլինդաժը: Գետնափոր ու հողածածկ այդ շինությունը զինվորների միակ հյուրատեղին էր: Բայց տարվա այս եղանակին այն դառնում է անհյուրընկալ, իսկ ներսի մթասքող ժայռերը հյուրադավի կերպարանքով հալածում են ներս մտնողին:

- Չէ, դուրս գանք, ներսում այլևս մնալ հնարավոր չէ, շատ է տամուկ: Տղաները դրա համար էլ ներս չէին մտել:

- Դրսի ցուրտն ավելի տանելի է, – վրա բերեց ընկերս:

- Ինչու՞ վառարան չեք դնում, – հարցնում եմ:

- Հրամանատարը խոստացել է, մոտ օրերս կտեղադրենք: Բայց քանի դեռ շրջապատը մթնախեղդ չի եղել, գնանք պահակակետերը, – եզրափակեց Սամվելն ու ավտոմատն ուսելով փութաց դեպի դիրքերը:

Առաջին պահակակետը դիմացի դարավանդին էր, բլինդաժից ոչ այնքան հեռու: Այդ օրը Սամվելի մանկության ընկերը՝ Սասուն Գասպարյանն էր հերթապահում: Նրան հանդիպեցինք խրամաթմբին թիկնած, որտեղից նկատելի էին թշնամու հանդիպակաց բարձունքները:

- Տեղաշարժ կա՞, – հետաքրքրվեց ավագը:

- Սսկվել են սրիկաները, – եղավ պատասխանը:

- Ամեն դեպքում ուշադիր եղի՛ր, Սասուն ջան, լռությունը կարող է խաբուսիկ լինել:

Տասնչորս տարվա ընկերներ են Սամվելն ու Սասունը: Երկուսն էլ՝ Աբովյանից: Զինվորության արվեստի մեջ արդեն բավականաչափ հմտացած այս տղաների ծանոթությունը զենքի հետ եղել է դեռևս 1989 թվականին՝ Նոյեմբերյանում: Դեռ պատանյակ չբոլորած պատանիների հոգում առ հայրենիքն ունեցած սիրո կրակը միանգամից թեժացավ, իր բոցերի մեջ առնելով նրանց փափավին անփորձ պատանեկությունը: Իրենց շատ հասակակիցների նման նրանք էլ կարող էին տրվել մեր կյանքի թիվ մեկ գայթակղությանը՝ բիզնեսին, փագնապալի և անհանգիստ օրերի հորջանուտում ամենևին չգոհաբերելով իրենց պատանեկության անհոգ տարիները:

- Նեղացրի մերոնց, լռելյայն հեռացա: Մայրս ինչ–որ բան կասկածում էր: Դե մոր սիրտ է, գիտես էլի, ամեն ինչ կանխազգում է: Մտադրությանս հաղորդակից չէի դարձրել նրան, իսկ մորս անհանգստությունն ինչ ափիպեց չփապել: Ընդամենը մի երկտող թողնելով սեղանին, հեռացա: Նույն կերպ էլ Սասունն է վարվել:

Ծանր օրեր էր ապրում Արցախն աշխարհը: Ռազմական իրադարձությունները զարգանում էին թավալգլոր արագությամբ՝ ընկերները նախ հայտնվեցին Մարտակերտում, որտեղ առաջին կռվի մկրտությունն ստացան, ապա՝ Շահումյանի ճակատում: Կարճատև վերադարձին էլ չանսալով ծնողների թախանձանք–պաղատանքին, թե՝ դեռ երեխա եք, ուղեղներդ՝ ջուր, մի փոքրանք կբերեք գլխներիդ, Սամվելն ու Սասունը էլ ավելի կապվեցին զենքին, նվիրվեցին ազգային–՝ ազատագրական պայքարի սուրբ գործին:

- Նրանք կամավոր են եկել ծառայելու, – վերադարձին մեքենայի մեջ պատմում էր ուղեկալի հրամանատար, լեյտենանտ Սոս Բուդաղյանը, – և ծառայում են անսահման նվիրվածությամբ: Այս պատանիների հոգում հայրենիքի պաշտպանությունն առաջնային է, – չի զլանում ևս մեկ անգամ կարևորել հրամանատարը:

Ու հիմա, երբ վերադարձել եմ գործուղումից, մտորում եմ. ինչու՞ մեկը կարող է կամավոր, նույնիսկ առանց ծնողների ու զինկոմիսարիատի իմացության գնալ ծառայելու, հայրենիքի նկատմամբ իր սուրբ պարտքը կատարելու, մյուսն ընդհակառակը՝ զարտուղի ճանապարհներով, խնամի–ծանոթ–բարեկամ խաղացնելով, կամ էլ սրան–նրան կեղծ խնամակալ ձևակերպելով, փորձում է խուսափել զինվորական պարտադիր ծառայությունից: Համոզված եմ՝ խղճի թելադրանքով լինի, թե օրենքի պարտադրանքով (վերջինս բնավ էլ ցանկալի չէ) բոլորն էլ պետք է ծառայեն: Մեզ ուժեղ բանակ է պետք, որպեսզի մեկ անգամ էլ մեզ խաբված չզգանք, պատմության մեծ խաչմերուկում մեկ անգամ ևս չխաչվենք ու ոտնատակ տրվենք: Մեզ ուժեղ բանակ է պետք, որպեսզի ուժով ուժեղին ընդառաջ գնանք և ոչ թե թույլ լինելով՝ անպատվաբեր կյանք մուրանք: Տեղին է հիշել Սևակի միտքը. «Իսկ եթե դեռ վտանգ կա, որ հայրենի քաղաքդ կարող է պաշարվել ու գրոհվել, Արքիմեդ էլ լինես՝ պիտի դառնաս զինվոր»:

Նոյեմբերյանի միակ ցուցադրական ուղեկալի (Դովեղի) կրտսեր սերժանտ Սամվել Քոչարյանն ու շարքային Սասուն Գասպարյանը հերթական մարտական առաջադրանքն են ստանում իրենց հրամանատար, լեյտենանտ Սոս Բուդաղյանից:

Մեկ հարց

1–ին գումարտակի հրամանատար ՍԵՐԺԻԿ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆԻՆ

- Երևանից եկել, հասել ենք Նոյեմբերյան, ու վառելանյութ չլինելու պատճառով չենք կարողանում լինել շրջանի բոլոր զինվորական փարածքներում: Ինչպե՞ս կներկայացնեիք գումարտակի սպաներին ու զինվորներին, նրանց պատրաստականության մակարդակը, զորանոցային առօրյան...

- Պատասխանը փխուր է լինելու, բայց ոչ ծայրահեղ հուսահատական ու հիասթափեցնող: Բանակ ասվածն այստեղ դեռ չի արմատավորվել հիմնավորապես, մեր զորամիավորումը փակավին նախակայացման շրջան է ապրում՝ ուշացում, որը պատճառաբանվում է մի շարք հանգամանքներով:

Փորձ չունենք, փնտեսական բազա չունեք, վերջնականապես կարգավորված, հատկապես սոցիալական վիճակ չկա: Մեր հասցեին արվող քննադատությունները ճիշտ են, հատկապես՝ երբ վերաբերում են զինվորների կենցաղային հարցերին: Ունենք միայն մեկ զորանոց՝ Դովեղի ուղեկալի զորանոցը, որտեղ պայմանները փոքրիշատե բավարար են: Դա էլ ստեղծվել է ուղեկալի հրամանատար Սոս Բուդաղյանի անձնական ջեռնեռեցությամբ: Մեր գործը ինչ–որ չափով հեշտացնում է այն հանգամանքը, որ զինվորների զգալի մասը տեղացիներ են: Մեր թույլտվությամբ ամեն շաբաթ–կիրակի նրանք այլ վայրերից այստեղ ծառայության եկած իրենց ընկերներին տանում են իրենց տները՝ լուծելու գոնե բաղնիքային ու լվացքատնային խնդիրները...

Սա չի կարելի համարել իսկական ծառայություն, բայց առայժմ այլ հնարավորություններ չկան:

Շուտով ընդունելու ենք նոր զինակոչիկների: Ասել, թե նրանք մեզ մոտ գալով կհայտնվեն զինվորական ծառայության համար ամեն ինչով պատրաստ պայմաններում, սխալ կլինի: Անում ենք, ինչ հնարավոր է, ինչ կարողանում ենք ներկա ծանր իրավիճակում: Փորձում ենք, օրինակ, տարածել Դովեղի ուղեկալի հրամանատարի ջեռներեցության փորձը: Բայց դա քիչ է, շատ քիչ: Սպաները երեք ամիս աշխատավարձ չեն ստացել: Եղած գույքն ու շենքային պայմանները անբավարար են: Չարժե թվարկել ամեն ինչ, դրանով վիճակը չի թեթևանա: Համոզված եղեք, որ մենք լավ ենք հասկանում մեր զորամիավորման աշխարհագրական դերը, նրա ծառայողական գործունեության մեծ նպատակը, և ամեն գնով պիտի այնպես անենք, որ նա կարողանա բարձր բարոյականությամբ կատարել իր պարտքը: Մենք իրավունք չունենք չհասնելու դրան: